

Helena Hirvonen & Marita Husso

Hoivatyön ajalliset kehykset ja rytmiristiriidat

Abstrakti

Artikkelissa kysytään, miten ajallisten kehysten muutokset vaikuttavat terveydenhuollon ja sosiaalialan hoivatyöntekijöiden toimijuuteen. Ajallisten orientaatioiden ja toimijuuden välisiä suhteita analysoidaan inhimillisen toiminnan ajallisia ulottuvuuksia koskevien sosiologisten teorioiden, hoivatyön käytäntöjen ja hoivatyöntekijöiden kertomien kokemusten näkökulmasta. Aineistona on 25 sosiaalialan ja terveydenhuollon työntekijöiden teemahaastattelua. Haastateltavien kertomukset kiireen lisääntymisestä ja jatkuvasta rutiinien rikkoutumisesta ovat aineistossa hyvin yleisiä. Hyvinvointivaltion uudelleenorganisoinnin tuloksena vahvistunut taloudellis-hallinnollinen aikakehys edellyttää hoivatyöntekijöiltä jatkuvaa päällekkäisten tehtävien suorittamista ja ennakoimattomien tilanteiden ratkaisemista sekä aiheuttaa kokemuksia mielekkään toimijuuden mahdollisuuksien vähenemisestä. Taloudellis-hallinnollinen ajan määrittämisen tapa ja hoivatyölle ominainen relationaalis-prosessuaalinen aikakäsitys ovat siten keskenään ristiriidassa. Tästä syystä työn ajallisiin kehyksiin – ja niiden merkitykseen inhimillisessä toiminnassa – tulisi kiinnittää enemmän huomiota työn organisoinnissa.

Johdanto

Tehokkuuden ja tuottavuuden vaatimusten mukanaan tuoma ”aika on rahaa” -asenne on yleistynyt työelämässä. Tuottavuuden kasvattamisen kulttuuri ulottuu nykyisin julkisen sektorin palveluihin kaikissa eurooppalaisissa hyvinvointivaltioissa, mikä vaikuttaa myös työntekijöiden näkemyksiin oman työssä ajallisesta hallinnasta. Julkisen sektorin reformit ovat tähänneet julkisten palveluiden virtaviivaistamiseen ja kustannustehokkuuteen sekä aiheuttaneet huolta ja paineita palveluiden laadun ja saatavuuden takaamisesta myös pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa (Henriksson & Wrede 2008; Knijn 2000).

Julkisen sektorin sosiaali- ja terveydenhoitopalveluista on siten tullut yksi työelämän alueista, joissa työskennellään tiukkojen aikataulujen ja kustannustehokkuusodotusten paineessa.

Ajalliset orientaatiot muovaavat oleellisesti sosiaalista vuorovaikutusta ja hoivatyön käytäntöjä. Ne luovat perustaa inhimillisen toiminnan ymmärtämiselle. Joustavuuden, läsnäolon, toistuvien rutiinien ja sensitiivisyyden vaatimukset ovat usein ristiriidassa tiukkojen aikataulujen kanssa (Davies 2001; Lehto 2006; Järnefelt & Lehto 2002). Brysonin (2007) mukaan nykyinen kulttuuri antaa

työntekijöille heikosti mahdollisuuksia sovittaa työryhtämsä kulloistenkin tehtäviensä tai omien biologisten ja sosiaalisten tarpeidensa mukaiseksi. Myös Lehto ja Sutela (2008) ovat todenneet, että työpaineiden kasvu on yhteydessä erilaisiin työn tehostamispyrkimyksiin, ja työssä koetusta kiireestä on tullut erityisesti terveydenhoitoalalla ongelma. Ajallisesti haastavat olosuhteet hoivatyön kentällä vaikuttavat väistämättä työntekijöiden toimijuuteen. Taloudellis-hallinnollisen rationaalisuuden ja kustannustehokkuuden pakottaminen hoivatyön hankalasti mitattavissa ja standardisoitavissa oleviin tehtäviin tekee erilaisten aikakäsitysten ja toimintakulttuurien yhteentörmäyksistä entistä näkyvämpiä. Tilanteen seurauksena sekä työtyytyväisyys että työn laatu voivat oleellisesti heiketä (ks. Bryson 2007; Knijn 2000; Bryson & Deery 2010).

Hyvinvointivaltion uudelleenorganisoinnin reformeista johtuen sosiaali- ja terveydenhuollon materiaaliset- ja henkilöstöresurssit ovat nykyisin niukat, joskin terveydenhuollon menot ovat Suomessa aina olleet esimerkiksi muita Pohjoismaita pienemmät. Suomen terveydenhuoltomenojen BKT-osuus, 8,4 %, alittaa myös OECD-maiden keskiarvon (OECD Health Data 2010). Sevenhuijsenin (1998, 83–84) mukaan tehokkuusvaatimukset hankaloittavat oleellisesti hoivatyön etiikan mukaista toisten tarpeiden huomioimista ja vastuunottoa. Ne heijastavat laajempaa muutosta managerialististen käytäntöjen suuntaan siirtymisestä hoiva- ja hoitotyössä, jossa aikapaine ja palveluiden priorisointi osuvat yhteen väestön ikääntymisen ja kasvavan palvelutarpeen kanssa (Julkunen 2006; Julkunen 2004; Fine 2007). Kunta-alan työolobarometreissä (Ylöstalo ym. 2010) onkin havaittu sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden kokevan työnsä henkisesti ja fyysisesti muita vastaajaryhmiä raskaammaksi. Henriksson ja Wrede (2008) esittävät edellä kuvattujen muutosten johtaneen Pohjoismaissa hoivatyön eettiseen kriisiin. Kysymykset hoivatyön ajallisista kehyksistä ovat siten hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän kannalta erittäin keskeisiä.

Aineistomme koostuu sosiaalialan ja terveydenhuollon työntekijöiden teemahaastattelusta (n=25). Tässä yhteydessä hoivatyön käsite viittaa sekä sosiaalialalla että terveydenhuollossa tehtävään työhön. Käyttämämme väljä määrittely korostaa affektiivista työhön sitoutumisen tapaa ja eettistä orientaatiota, jotka yhdistävät laajaa työntekijäjoukkoa sosiaali- ja terveydenhuollon kentällä (Held 2006; Waerness 1984; Gilligan 1982).

Tässä artikkelissa kysymme, miten ajallisten kehysten muutokset vaikuttavat terveydenhuollon ja sosiaalialan hoivatyöntekijöiden toimijuuteen. Analysoimme ajallisten orientaatioiden ja toimijuuden välisiä suhteita hoivatyöntekijöiden kokemusten näkökulmasta. Samalla jäsenämme erilaisten ajallisten kehysten mukanaan tuomia ristiriitoja ja vahingoittavia käytäntöjä. Tältä osin analysoimme ajallisen hallinnan tehostumisesta hoivatyössä, jossa työntekijät itse edustavat työnsä materiaalisia ja affektiivisia resursseja, heijastelee yleisempää pyrkimystä hallinnoida ja mitata työn tuloksia jälkiteollisessa yhteiskunnassa (Adkins 2009).

Toimijuus ja temporaalisuus hoivatyössä

Inhimillisen toiminnan ajallisia ulottuvuuksia on tarkasteltu sosiologisissa teorioissa eri näkökulmista. Esimerkiksi Flaherty (2003) on korostanut, että emme koe aikaa passiivisesti vaan muokkaamme myös itse kokemuksiimme ajasta. Jotta ymmärtäisimme kuinka toimijuus ja rakenteet ovat keskenään vuorovaikutuksessa, on keskeistä tarkastella sitä, kuinka omaksuttu aikaperspektiivi tuottaa ja muuntaa olemassa olevia rakenteita – ja päinvastoin. Ihmiset säätelevät tietoisesti toimintaansa ja sosiaalisia tilanteita luodakseen haluamansa kaltaisia ajallisia kokemuksia. Ajallinen kokemus ei siten vain ”tapahdu”, vaan voimme myös manipuloida tilanteita tuottaaksemme ajallista orientaatiotamme vastaavia kokemuksia ja toimijuutta (mt.). Hitlin ja Elder (2007) ovat täsmentä-

neet Flahertyn analyysia. He ovat eritelleet inhimillisen toiminnan ajallisia ulottuvuuksia ja korostaneet rakenteiden ja käytäntöjen vaikutusten kontekstuaalisen analyysin tärkeyttä inhimillisen toimijuuden jäsentämisessä. Heidän mukaansa aikaa ja yksilöiden toimijuutta koskevia teoretisointeja ei ole riittävästi yhdistetty yhteiskunnallisia käytäntöjä ja rakenteita koskeviin analyysihin, vaikka toimijuus muotoutuu yksilöllisten, kollektiivisten ja rakenteellisten tilanteiden vuorovaikutuksessa.

Toimijuuden käsite on sosiaalitieteissä keskeinen etenkin yksilöiden ja rakenteiden suhteen sekä yhteiskunnallisen muutoksen ja vallan analyysissä (Giddens 1990; Heiskala 2000; McNay 2000; Ronkainen 1999). Toimijuuden näkökulmalla tarkoitetaan tässä artikkelissa toiminnan mahdollisuuksien, resurssien ja ehtojen välisten suhteiden analysoimista. Se mahdollistaa tarkasteluhorisontin siirtämisen yksilöllisen kokemuksen ja inhimillisen kokemusmaailman kuvauksista rakenteellisiin kysymyksiin ja takaisin. Rakenteiden ja toimijuuden välisen suhteen jäsentäminen on tärkeää myös käytäntöjen muuttamisen näkökulmasta. Käytännöillä tarkoitamme tässä yhteydessä yhteisesti jaettuja ja toistettuja sosiaalisia toimintoja (ks. Tuomela 2002). Jotta käytännöt ja rakenteet muuttuisivat, on ihmisten toiminnan muututtava (Hochschild 2003, 203). Käytäntöjen ja rakenteiden muutos edellyttää siten muutoksia toimijuudessa, ja toimijuus on vuorostaan tiiviisti yhteydessä ajallisiin orientaatioihin ja kehyksiin.

Sosiaalisia käytäntöjä jäsentävät kehykset, kuten ajalliset orientaatiot, ideologiat ja diskursiiviset käytännöt, ovat keskeisiä merkitysten välittämisessä (Berger 1967; Goffman 1986). Tuottavuuden ja tehokkuuden merkitystä korostavissa yhteiskunnissa aika käsitetään hyödykkeenä, jota voidaan mitata (Bryson 2007, 145; Adam 1995). Tämä taloudellis-hallinnollinen käsitys ajasta on vallitseva kehys työelämän ajallisessa organisoimisessa. Aikaan viitataan objektiivisena hyödykkeenä ja niukkana resurssina, jolloin toiminnan

nopeus assosioituu tavoiteltavaksi ja toivottavaksi tehokkuudeksi (Adam 2001). Hoivatyön aika, kuten Davies (2001, 141) muistuttaa, ei kuitenkaan ole helposti pilkottavissa ja aika-aulutettavissa, eikä siten helposti standardisoitavissa. Hoivarationaalisuus (Waerness 1984) viittaa hoivatyöntekijän kykyyn vastata toisten tarpeisiin kulloistenkin ajallisten ja paikallisten kehysten puitteissa. Näissä kehyksissä hoivatyötä voidaan suunnitella ja ohjata vain rajatusti. Lineaarisen ajan sijaan hoivatyön aikaa voidaan siten ymmärtää paremmin prosessiaikana, jolloin mennyt, nykyisyys ja tuleva nähdään toisiinsa kietoutuneina (Davies 2001; Merleau-Ponty 2010).

Prosessiaikaa voidaan kutsua myös ruumiilliseksi ajaksi. Siinä missä newtonilainen käsitys ajasta mahdollistaa yksilöiden tarkastelun konteksteistaan irrallisina ja abstrakteina, prosessiaika hylkää tämän paradigman ja paikantaa ihmiset historian, kulttuurin ja tilan määrittämiin ruumiisiinsa. (Davies 1996, 583). Prosessiajalle ovat ominaisia viiveet ja odottaminen sekä rajojen liukuvuus ja epämääräisyys. Prosessiaikaista toimintaa on usein hankala aikatauluttaa ja mitata (ks. Adkins 2009). Hoivarationaalisuus ja ajallisten rajojen epäselvyys määrittävät hoivan relationaalista ja prosessuaalista ajallista kehystä. Tämä ajallinen kehys käsittää hoivatyön fyysisenä, syklisenä ja affektiivisena (Tronto 1993; Noddings 1984). Relationaalis-prosessuaaliseen ajalliseen kehykseen liitetään hoivatyön kuvauksissa usein ajatus naisten uhrautuvaisuudesta ja alistumisesta toisten tarpeiden tyydyttämiselle. Relationaalis-prosessuaalisuus viittaa kuitenkin myös yleisemmin monissa palvelualan töissä vaadittavaan mentaliteettiin. Sitä ei siten tulisi ymmärtää yksinomaan biologisiin selitysmalleihin palautuvana syklisenä aikana (Bryson 2007; Davies 2001).

Kutsumme edellä esiteltyjä ajallisia kehyksiä taloudellis-hallinnolliseksi ja relationaalis-prosessuaaliseksi. Näemme ne toistensa kanssa rinnakkaisina ja päällekkäisinä, hoivatyön käytäntöjä muovaavina. Näin

ymmärrettynä ajallisten kehysten määritelmät eivät palaudu esimerkiksi sukupuoleen. Relationaalis-prosessuaalinen kehys kuitenkin haastaa työmarkkinoilla vallitsevan ajantamittamista koskevan rationaalisen ja standardoidun kehyksen ja auttaa ymmärtämään paremmin hoivatyön sukupuolistunutta toimijuutta. Ajallisten kehysten näkökulmasta on mahdollista tarkastella, miten eri kehysten päällekkäisyys vaikuttaa hoivatyöntekijöiden toimintaan ja hoivatyön käytäntöihin. Jotkin työtehtävät voidaan mitata ja suunnitella, mutta monet ovat standardisoivan mitaamisen ulottumattomissa. Esimerkiksi potilaan tai asiakkaan syöttäminen, peseminen ja kokonaisvaltainen huomioiminen hoivasuhteessa vievät aikaa, ja niitä voi olla mahdollista alistaa ennalta määrättyihin aikatauluihin (Sabelis 2001, 396). Viimeaikaisissa tutkimuksissa esitetäänkin, että hoivatyön organisointia määrittävä tekninen ja hallinnollinen rationaalisuus on ristiriidassa hoivarationaalisuuden kanssa. Tämä ajallisten kehysten yhteentörmäys saattaa muuttaa toimijuutta ja käytäntöjä perustavasti.

Aineisto ja menetelmät

Aineistona on 25 teemahaastattelua. Haastattelut on tehty Keski- ja Etelä-Suomessa vuosien 2007 ja 2009 välillä ja ne kerättiin lumipallomenetelmällä henkilökohtaisia kontakteja käyttäen sekä hoivatyöyksiköihin lähetetyillä haastattelupyynnöillä. Haastateltavat olivat sosiaali- ja terveydenhoitoalan koulutuksen saaneita henkilöitä. Työpaikat vaihtelivat sairaala- ja poliklinikkaosastoista päiväkoteihin, vanhustenhuollon hoivakoteihin ja kotihoitoyksiköihin. Haastateltavat olivat iältään 25–62-vuotiaita. Osalla oli liki kolmen vuosikymmenen kokemus sosiaali- ja terveydenhoitoalan töistä, osalla vasta muutamien vuoden mittainen työhistoria (ks. liitetäulukko). Teemahaastattelurunkoon pohjautuvat haastattelut kestivät keskimäärin puolitoista tuntia. Teema-alueet käsittelivät

laajasti haastateltavien kokemuksia työstään (mieluisimmat/epämieluisimmat asiat työssä) sekä suhteistaan työtovereihin ja potilasiin/asiakkaisiin. Haastattelujen aikana kiinnitimme huomiota osallistujien kuvauksiin hoivatyön luonteesta ja työn haasteista selviytymisestä. Kokonaisuudessaan pyrimme selvittämään haastatteluilla sitä, millaisena hoivatyöntekijät näkivät itsensä ja muut hoivatyön kentällä sekä kuinka he tekivät ymmärrettäväksi kokemuksiaan työn arjesta. Kysymys ajasta kosketti kaikkia teema-alueita, joten analyysi kohdistuu tässä tapauksessa koko aineistoon.

Hoivatyö viittaa tässä yhteydessä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviin, joita yhdistää hoivan ja huolenpidon eetos, eli hoivan etiikka (Sevenhuijsen 1998; Held 2006). Haastateltavien joukkoon mahtuu siten somaattisen ja psykiatrisen sairaanhoidon, koti- ja vanhustenhuollon sekä lastenhuollon ammattilaisia. Aineiston alustava luku tuki hoivatyön väljää määrittelyä, sillä sekä sosiaali- että terveydenhoitoalan töitä tekevien haastatteluissa kuvaukset työn medikaalisesta ja sosiaalisesta luonteesta kietoutuivat yhteen suhteessa työn ajallisiin orientaatioihin.

Aineiston analyysi on muotoutunut aineiston ja esiteltyjen teorioiden vuorovaikutuksessa teoriasidonnaisesti (Tuomi & Sarajarvi 2002). Analyysissä pyrimme täsmentämään hoivatyölle ominaisia toimijuuden tapoja ja temporaalisia orientaatioita. Artikkelin keskiössä ovat siten kokemuksiin ja käytäntöihin sidotut ajalliset orientaatiot (Foucault 1998).

Sylvia Gherardia (2006) seuraten painotamme analyysissä työntekijöiden kertomien kokemusten lisäksi hoivatyön käytäntöjä ja niissä tapahtuneita muutoksia. Käytännön käsite mahdollistaa toimijuuden kontekstien sekä yksilöiden, yhteisöjen ja organisaatioiden välisen suhteen analysoimisen. Käytännöt ovat se konteksti, jossa hoivatyön arjen toiminta tulee näkyväksi. Käytännöt luovat myös kehyksen, jossa kieli muotoutuu diskursseiksi ja jossa tietoa tuotetaan ja ylläpidetään. Käytäntöjen jäsentäminen

edellyttää toimijuuden tapojen ja kontekstien huomioimista, ja se mahdollistaa siten toimintaan vaikuttavien mekanismien ja rakenteiden (ks. Bourdieu 1977), kuten ajallisten kehysten ja orientaatioiden, tunnistamisen ja analysoimisen.

Ajalliset orientaatiot ja toimijuus hoivatyössä

Ajallisten kehysten moninaisuus inhimillisessä toiminnassa merkitsee toimijuuden muotojen moninaisuutta, sillä ajallinen orientaatio on kokemusten muokkaama. Siinä missä jotkut tilanteet edellyttävät intensiivistä keskittymistä nykyhetkeen, toiset vaativat ajallisen orientaation venyttämistä menneeseen tai tulevaan. Hitlinin ja Elderin (2007) mukaan ajallisten orientaatioiden kirjoa on mahdollista eritellä ja tarkastella analyytisesti. He esittävät, että toimijuutta voi jäsentää neljän erilaisen ajallisen orientaation näkökulmasta. Yleisin lähestymistapa viittaa eksistentiaaliseen toimijuuteen. Se edustaa universaaleja inhimillisen toiminnan mahdollisuuksia ja on luonteeltaan fyysisen todellisuuden rajoitteista vapaata toimijuutta. Eksistentiaalinen näkökulma toimijuuteen on yleinen myös ajallisuutta koskevissa abstrakteissa keskusteluissa. Kolme muuta ajallista näkökulmaa Hitlinin ja Elderin typologiassa ovat edellistä konkreettisempia. Ne ovat pragmaattinen, identiteetti- ja elämänkaarinäkökulma toimijuuteen (ks. taulukko 1).

Hyödynnämme Hitlinin ja Elderin (mt.) esittämää toimijuuden temporaalista luokittelua (taulukko 1) metodologisena välineenä toimijuuden ja ajallisten orientaatioiden suhteen analysoimisessa. Jäsennämme hoivatyön toimijuutta ja ajallista orientaatiota Hitlinin ja Elderin nimeämien pragmaattisen, identiteetti- ja elämänkaaritoimijuuden näkökulmista. Pragmaattinen toimijuus viittaa tässä yhteydessä olosuhteisiin, jotka edellyttävät keskittymistä välittömistä työtehtävistä selviämiseen. Se kertoo yksilön ja ympäristön vuorovaikutussuhteesta nykyhetkessä. Identiteettitoimijuus kuvaa työntekijöiden omaksuman hoivatyön etiikan mukaista tunnusta ja rutiininomaista toimintaa ja siihen kohdistuvia muutoshasteita nykyisessä hoivatyön käytännöissä. Siinä missä kaksi edellistä toimijuuden muotoa keskittyvät ensisijaisesti nykyhetkeen, kolmas ajallinen orientaatio, toimijuuden elämänkaarinäkökulma, ulottaa aikahorisonttinsa menneeseen ja tulevaan. Se sisältää kokemukset, muistot, tunteet ja odotukset, joilla sitoudumme pitkän aikavälin suunnitelmiin. Elämänkaarinäkökulma toimijuuteen ilmentää siten myös toimijan uskoa omaan mahdollisuksiinsa saavuttaa tavoitteitaan pitkällä tähtäimellä.

Arvioidaksemme kriittisesti hoivatyöaineistossa esille nousseita orientaatioita liitämme tarkastelun lopuksi osaksi ajallisia kehyksiä koskevia sosiologisia keskusteluita (Bryson 2007; Davies 2001; Adam 1995). Näiden keskustelujen avulla jäsennämme toi-

Taulukko 1. Toimijuuden ajalliset orientaatiot

Toimijuuden "laji"	Analyttinen laajuus	Temporaalinen laajuus	Ominaisuudet
Pragmaattinen	Uudet tilanteet	Veitsen terällä olo, nykyhetki	Kyky innovoida ja selviytyä rutiinien rikkoutuessa
Identiteetti	Rutiininomaiset tilanteet	Tilanteisesti orientoitunut päämäärien saavuttaminen	Kyky toimia rooliodotusten puitteissa; rutiinit ja toisto; ammatillisuus
Elämänkaari	Elämän vaiheet	Menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuuden tavoitteet	Muistot, heijastumat ja takaumat; tulevaisuuteen suuntaaminen

Lähde: Hitlin & Elder 2007, 176.

mijuuden ehtoja ja ajallisia orientaatioita hoivatyössä.

Pragmaattinen toimijuus

Väestön ikääntyminen yhdessä julkisen sektorin resurssien niukkuuden kanssa asettaa haasteita sosiaali- ja terveystalouden uudistamiselle (Heikkilä, Kautto & Teperi 2005). Tulostalouden ja tehokkuuden vaatimukset vaikuttavat hoivatyön käytäntöihin ja näkyvät myös hoivatyöntekijöiden toimijuudessa ja ajallisessa orientaatioissa. Kaikki haastattelimme hoivatyöntekijät kertoivat ajan käyttöön, työn rytmiin ja sisältöön liittyvien uudistusten mukanaan tuomista muutoksista. Monet painottivat, että selviytyminen työhön liittyvistä niukkojen resurssien ja kiireen mukanaan tuomista haasteellisista ja odottamattomista asioista vaati keskittymistä välittömistä ongelmatilanteista selviämiseen. Tämä edellyttää myös sellaista omista tarpeista ja aikatauluista joustamista, mitä muilla aloilla työskentelevien on joskus vaikea ymmärtää.

”No tulen osastolle töihin ja siellä on elvytystilanne ja lapsi pitää siirtää jonnekin yliopistolliseen keskussairaalaan, niin mä saatan lähteä sinne ambulanssiin sen henkivierissä olevan lapsen mukaan, niin sitte mulla on kyllä kiire. Että ei siinä aina kellosta katota millon työpäivä päättyy. Mä joudun tässä työssä ainakin joustamaan jatkuvasti, että ei se ikinä toteudu se kolmen viikon vuorolista niin ku se on suunniteltu.” N 13

Edellä kuvatun kaltaista pragmaattista orientaatiota vaativat tilanteet ovat aineiston valossa osa hoivatyötä. Odottamattomat tilanteet sivuuttavat helposti suunnitellut päiväohjelmat ja vaativat työntekijöitä laittamaan aikataulunsa ja suunnitelmansa uusiksi. Monet haastattelimme hoivatyöntekijöistä ovat sitä mieltä, että viime vuosikymmeninä toteutettu hoivatyön rationalisoin-

ti on kiristänyt työrytmiä liikaa. Työpäivien ennakoimattomuus, henkilökunnan vähäinen määrä, materiaalikustannuksissa säästäminen ja kiire ovat johtaneet tilanteisiin, joissa asioiden päälle kaatuminen ja yhtä aikaa monen asian tekeminen sekä jatkuva joustamisen vaatimus määrittelevät toimijuutta. Tämä näkyy aineistossa erityisesti työpäivien kulun kuvauksissa.

”Koko ajan on se tunne, että vähän niinku juoksis henki kurkussa, mutta mitään ei kerkeen tekemään. Että kaikessa on kokoajan se semmonen riittämättömyys, että henkilökuntaa on ihan, ihan oikeesti liian vähän. Ja sitte kaikkia tavaroita ja välineitäkin voi olla niukasti että joudutaan vetämään jotenkin jollakin luovuudella siellä niin paljon.” N 21

”Hmm no tota se oli luova kaaos. Mää olin ajatellut tekeväni tiettyjä asioita, kun mä menin kello kaheksan töihin. Ja mä kello kaheksalta kyllä alotin juuri ne, mitä mä olin kuvitellu tekeväni ja tein niitä semmosen noin kaksi tuntia kunnes mun esimies soitti. (...) Ja tota sit itseasiassa se loppupäivä meni siihen asiaan. Kaikki ne, mitä mä olin kuvitellu tekeväni, niin ne lykkäänty sit tulevaisuuteen ehkä maanantaille, mutta mä tiedän jo nyt, että mä en pysty niitä kaikkia maanantaina tekemään, koska mulla on kalenteriin sovittuja menoja. Et se oli tämmönen hyvin tässä ajassa oleva työpäivä.” N 17

Haastateltavien mukaan välittömiin, yllättäen ilmaantuviin, työtehtäviin keskittyminen kyseenalaistaa itsestäänselvyydet ja pakottaa unohtamaan totunnaiset, habituaalistuneet toimintatavat (Hitlin & Elder 2007, 178). Myös Järnefeltin ja Lehdon (2002) kiirekokemuksia kartoittavassa haastattelututkimuksessa erityisesti potilaiden ja lasten kanssa työskentelevät olivat alttiita keskeytyksille, ja työssä tapahtuneet muutokset olivat lisänneet näiden vastaajien kokemuksia työpäivien sirpaleisuudesta. Nykykeskusteluissa usein painotetaan, miten kyky innovoida ja

selviytyä odottamattomista tilanteista johtavat positiivisiin, ammatillista osaamista tukeviin kokemuksiin. Haastateltavamme toivat kuitenkin selkeästi esille myös sen, että jatkuvat luovuutta ja oivallusta vaativat tilanteet johtivat helposti omien tarpeiden kieltämiseen ja uupumiseen. He kuvasivat, miten odottamattomat käännteet työtehtävissä edellyttivät automaattisesti omista tarpeista – kuten tauoista – joustamista.

”Se kiire varmaan tulee just siitä, että on jotain odottamatonta. Mutta tota en mä tiiä, oliko se nyt sit loppujen lopuks jos kiirettä mitataan tavallaan sillä, et ehtikö syömään, niin joo se oli kiireinen. Siis mä kävin yhessä kahvilla ja sit kolmen puol neljän välillä astelin seuraavan kerran taukhuoneeseen, mutta tota en mä tiiä, oliko se nyt muuten niinkun sillälaililla. Se prioriteetti, mikä sille päivälle asetettiin, niin se toteutu.” N 17

Työhön liittyvä venymisen vaatimus ja tämän vaatimuksen kohtuuttomuus on toistuva teema kaikissa haastatteluissa. Joissakin työpaikoissa tehostamisen mukanaan tuoma työntekijöiden väsyminen aiheuttaa paineita ja ongelmia koko yksikön työtehtävien hoitamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa hoivan etiikan edellyttämän relationaalis-prosessuaalisen kehyksen ohittamista ja työntekijöiden omaksuman hoivan etiikan mukaisen identiteettitoimijuuden kyseenalaistamista.

Identiteettitoimijuus

Hoivan ainutlaatuinen luonne, jota kuvaa vastavuoroisuus ja henkilökohtainen vastuu toisesta ihmisestä, on ollut yksi keskeisistä teemoista sosiaalipoliittisissa ja feministisissä keskusteluissa 1980-luvulta alkaen (ks. Waerness 1984; Rose 1983; Finch & Groves 1983). Hoivaa on pidetty ainutlaatuisena työnä, joka edellyttää muusta työstä poikkeavaa käsitystä ajasta ja rationaalisuudesta. Hoivan idea on siinä, että toisten tarpeisiin vastataan

silloin kun ne ilmenevät. Sidos muista huolehtimiseen on määrittänyt siten paitsi ajallista orientoitumista myös ammatillista identiteettiä ja tuottanut ja ylläpitänyt hoivan idean ja hoivan etiikan mukaista identiteettitoimijuutta.

Hoivan etiikka määrittelee myös hoivatyön käytäntöjä ja kehyksiä. Työn henkisen ja fyysisen raskauden sietäminen ja sivuuttaminen (culture of bravado) on osa hoivatyön ammatillista identiteettiä ja toimijuutta (Baines 2006). Haastateltavien mukaan merkittävin työssä tapahtunut muutos on kuitenkin se, että jatkuva kiire, mahdottomuus kontrolloida työn rytmiä ja ennakoida tulevia tapahtumia ovat viime vuosina organisatoristen muutosten myötä oleellisesti lisääntyneet. Haastateltavat kertovat olevansa huolissaan siitä, miten he pystyvät nykytilanteessa noudattamaan hoivatyön etiikkaa eli ylläpitämään omaksumaansa ammatillista identiteettitoimijuutta tilanteessa, joka näyttää vaativan jatkuvaa päällekkäisistä tehtävistä selviämistä ja välittömiin ongelmanratkaisuihin keskittymistä.

”Se on ressaavaa, että mun on vaikeeta siltä tavalla pystyä montaa asiaa yhtäaikaan, että mun pitäis järjestelmällisesti hoitaa sitte aina yks prosessi loppuun. Rupee tuntuun siltä niinku päässä pörisis ampiasispesä. Unohtele asioita sitte ja yrittää vaan vauhdilla edetä ja ehkä siinä sitte semmoset kohtaamisetkin on ei oo ehkä ihan niin inhimillisiä tai sillä laililla, että se on enemmän sitte sitä, että keskittyy sitte siihen, että teknisesti tekee vaan sukkelasti.” N 14

Työtahdin tiivistyminen on ristiriidassa hoivan idean kanssa (ks. myös Järnefelt & Lehto 2002). Vastavuoroisuus ja välitön toisten tarpeisiin vastaaminen ei ole mahdollista tilanteessa, jossa kiire toistuvasti häiritsee vuorovaikutusta ja rikkoo työn rytmiä. Päällekkäiset tehtävät lisäävät virheiden määrää, mikä puolestaan lisää kiirettä ja päällekkäisten tehtävien kasaantumista.

”Sitte ku sitä tehdään kiireessä, niin virheitten määrä kasvaa ihan huomattavasti. Ihan siitä kiireestä johtuvia virheitä tulee. Sitten ne taas kaatuu seuraavalle työntekijälle. Lääkkeitä unohetaan antaa tai annetaan vääriä lääkkeitä tai unohdetaan käydä apteekissa tai unohdetaan tilata riittävästi lääkkeitä. Sitte ku seuraavan kerran tulee lääkkeitten jakaja, niin siellä onki lääkkeet loppu ja se joutuu lähtee sitte ettii reseptejä ja kaikkee. Sitte se aika menee niitten virheitten korjaamiseen ja sitte tehdään näitä ilmoituksia kaikista virheistä. Ja sitten ne pitää printata ja ne haiproilmoituksethan pitää sääntöjen mukaan käsitellä aina siinä tiimissä. Elikkä niistä virheistä seuraa aina moninkertainen työ. Ei pelkästään se virheen korjaaminen vaan se raportointi, käsittely ja suunnitelma kuinka voisimme jatkossa tämän estää. Et se on musta aika huvittava niinku semmoinen kierre.” N 25

Yhtä aikaa monien eri tehtävien tekemisen ja välittömän ratkaisukeskeisen tilanteiden pelastamisen lisäksi hoivatyön identiteettitoimijuuteen kuuluu tunteiden hallinta ja oikeanlaisen ilmapiirin luominen ja ylläpitäminen. Työtehtävät on hoidettava ”oikealla asenteella ja oikeassa tunnetilassa”, mikä edellyttää hoivantyöntekijöiltä tunnetyötä (ks. Hochschild 1983). Aineistossamme oikeanlaisella ilmapiirillä viitataan useimmiten tyyneyden vaatimukseen ja rauhallisuuden vaikutelman säilyttämiseen kiireestä ja kaaoksesta huolimatta.

”Mä olen aina sanonu täällä töissä, että vaikka teillä on minkälainen katastrofi menossa, ni jos joku asiakas kysyy, ni meillä on vaan pikku hoppu. Sitä ei, kiirettä ei voi julkituoda.” N 6

Hoivaamiseen liittyvät odotukset vastuunottamisesta, huolenpitäjäksi asettumisesta ja toisten tarpeisiin vastaamisesta ovat usein palkitsevia ja toimintamahdollisuuksia ylläpitäviä tai jopa lisääviä. Hoivaaminen näyt-

tää kuitenkin kääntyvän kuormittavaksi ja uuvuttavaksi tilanteissa, joissa kiire pakottaa sivuuttamaan ammatillisen identiteettitoimijuuden standardit ja käytännöt, ja samalla myös hoivattavien tarpeet. Tällaisessa tilanteessa ristiriitaiset odotukset ja oletukset edellyttävät hoivaetiikan ja relationaalisen toimijuuden toistuvaa sivuuttamista ja mitätöintiä. Useimmiten identiteettitoimijuutta kyseenalaistavat ajallisiin kehyksiin liittyvät ristiriidat näkyvät aineistossa runsaasti lisääntyneiden raportoinnin ja dokumentoinnin vaatimusten mukanaan tuomina turhaumina ja konflikteina.

”Ja sit se että jokaikinen asia, mitä niinku me vaikka suunnitellaan ja mitä me tehään, niin kaikista pitää olla niinku kirjallinen versio ja aina pistää niinku ylemmäks ja ylemmäks. Tai siis niinku ihan kaikki pitää kirjata, että siihen menee niinku ihan hirveesti aikaa taas niiltä lapsilta. Että niinkun sitä on tullu tosi paljon enemmän, mitä itekki nyt huomannu. Ja sit niinku just nää vanhemmat työntekijätki ni ne on niinku aivan pihalla, että miks tämmönenki pitää tehdä. Et tuntuu ihan että me naureskellaanki tuolla välillä, että jos niistä jonkun nenän, niin pitäskö tääkin nyt kirjallisena johonki laittaa.” N 12

Pitkän työkokemuksen omaavat työntekijät kertovat kokevansa muuttuneiden toimintatapojen ja omaksumaansa identiteettitoimijuuden välisen ristiriidan kaikkein voimakkaimpana. Lisääntynyt raportoinnin ja dokumentoinnin vaatimus uutena käytäntönä on haastateltavien mukaan vaikuttanut eniten kaikkein kokeneimpien työntekijöiden työmotivaatioon ja mielekkyyden kokemiseen. Lisääntynyt raportointi ja työn tulosten mittaaminen kuvaa taloudellis-hallinnollisen ajallisen kehyksen kiristyvää otetta hoivatyöstä. Haastateltavat kuitenkin kyseenalaistavat lisääntyneen raportoinnin ja dokumentoinnin käytännön mielekkyyden. Kaikkein turhauttavimpana asiana nykyisessä tilanteessa haastateltavat pitävät sitä, mi-

ten jatkuva kiire rikkoo työn rytmiä ja vähentää mahdollisuuksia tehdä työtään omaksettujen ammatillisten standardien ja siihen pohjautuvan identiteettitoimijuuden mukaisesti:

”Se varmaan rasittaa eniten, kun tietää että vois tehdä enemmän tai vois tehdä toisella tavalla, mutta ei oo aikaa tehdä niin, että kaikki sais ainakin sen välttämättömimmän hoidon, mitä pitää olla.” N 19

Ajan puute rasittaa ja uuvuttaa. Se tekee haastateltavien mukaan mahdottomaksi riittävän vuorovaikutuksen potilaiden ja asiakkaiden kanssa. Samalla se vähentää työhön sitoutumista ja saa aikaan myös muutosvastarintaa:

”Jotenkin se kiire ja väsymys näkyy kauheen voimakkaasti pitkinä sairaslomina ja muina, että ihmiset ei jaksaa sitoutua siihen työhön. Tavallaan se uupumus näkyy silleenkin, että jos jotain vähän niinku yritetään muuttaa, niin mitään ei jakseta. Kaikki on niinku liikaa kun ei pysty venymään enää yhtään ku on jo niin äärimmilleen vedetty.” N 25

Hoivatyöntekijöiden kokemukset mielekkään toimijuuden mahdollisuuksien vähenemisestä erilaisten ajallisten kehysten ristiriidoissa osoittavat, että ajan ja ajallisen kehysten merkitystä ei ole riittävästi huomioitu eikä ymmärretty hoivatyön käytäntöjen organisoinnissa. Näyttää siltä, että tuottavuuden lisääminen sosiaali- ja terveystaloudessa sisältää implisiittisen vaatimuksen paitsi päällekkäisten tehtävien yhtäaikaista tekemisestä, myös hoivatyön identiteettitoimijuuden muokkaamisesta työhön kohdistuvia tehokkuusvaatimuksia paremmin vastaavaksi. Tällaisten muutosten seurauksien ennakoiminen on erittäin tärkeää. Se edellyttää sekä hoivatyön erityisen luonteen ymmärtämistä että ajallisten kehysten ja niiden mukanaan tuomien ristiriitaisten vaatimusten kohtamattomuuden huomioimista.

Elämänkaarinäkökulma toimijuuteen

Anderssonin (2008, 365) mukaan oleellinen osa hyvää hoivaa on mahdollisuus ja kyky antaa toiselle aikaa ja osoittaa välittämistä. Pienet eleet ja arkiset käytännöt toimivat ihmisten tunteiden välittäjinä, ja hoivaajan ja hoivan saajan suhde ulottuu työajan ja määriteltyjen rutiinien ulkopuolelle. Omien suunnitelmien lykkääminen ja toisten tarpeiden priorisoiminen ilmentävät hoivatyöhön liittyvää keskinäiseen riippuvuuteen pohjautuvaa ajallista päällekkäisyyttä ja tehtävien yhtäaikaaisuutta (Davies 2001). Monet haastateltavista kertoivat hoivatyön vastavuoroisiin suhteisiin ja vastuisiin liittyvistä menneisyyden kokemuksistaan, muistoistaan ja tulevaisuuden odotuksistaan. Aineistossamme on myös paljon kertomuksia siitä, miten hoivattavien tulevaisuus ja elämäntilanne huolestuttavat ja mietityttävät. Vastuu määritetty aineistossa sosiaalisena suhteena sekä itseen että toisiin ihmisiin. Hoivaan liittyvää vastuunottamista ja huolehtimista kuvataan sekä henkilökohtaisena valintana että sitoumuksena ja tapana suhtautua itseen ja toisiin (ks. Merleau Ponty 2010).

”Kyllä monesti tulee semmosia juttuja, että yhtäkkiä muistan ja soitan sinne meidän päivystyspuhelimeen kymmenenkin aikaa illalla, että mä unohin laittaa papereihin semmosen asian. Kyllä mä oon ainakin niin velvollisuudentuntoinen, että mä soitan ja huolehden sen asian loppuun vaikka oon jo vapaalla.” N 14

”Se on välillä valtava se huoli ihmisen tulevaisuudesta, että se vastuu on ihan mieletön että miten ne lapset sitten selviää jatkossa ja tulevaisuudessa, että minkälaisia ihmisiä niistä tulee.” N 7

Mariella Pandolfi (1990, 263) on todennut, että ihmiset eivät kanna ruumiissaan ainoastaan henkilökohtaisia kokemuksiaan ja kärsimyksiään, vaan heidän ruumiinsa ovat myös

muiden kokemusten, kärsimysten – ja syntien – säiliöinä, risteyksinä, kantajina ja muistumina. Aineistomme osoittaa, että myös hoivatyöntekijät kokevat hoivattavien tuskia omista ruumiissaan, ja vastuu ja huoli hoivattavista kulkeutuvat välillä mukana myös rajattujen työtehtävien ja työaikojen ulkopuolelle.

”Ja sitte se, että ne tietysti jää jollain lailla pyörimään ja sen mää oon kanssa miettiny ja ajatellu, että ku tää on tämmöstä niinkun ihmissuhde(työtä) sitä mennään niin lähelle toista ihmistä.” N 9

”Sanotaan, että levottomat, semmoset potilaat jotka sä koet levottomaks, tai jotka esimerkiksi on ollu kauheen kivuliaita. Jotka niinku vie, että sä tunnet sen toisen tuskan jo itekin fyysisesti, ni ne saattaa olla semmosia, mitkä jää painamaan kyllä vapaa-ajalekin.” N 21

Elämänkaarinäkökulma tekee näkyväksi hoivatyön erityisen luonteen. Samalla käy selväksi, ettei hoivatyötä ole mielekästä aikatauluttaa rationaalisen, standardoidun ja mitattavissa olevan ajallisen kehyksen mukaisesti (Davies 2001). Hoivatyön aika ei ole pelkästään lineaarista, vaan myös syklistä ja monumentaalista – palautuvaa ja ikuisuuskokemuksista muistuttavaa (Heinämaa 1996; Merleau-Ponty 2010, 28). Menneisyys, tulevaisuus ja nykyisyys ovat hoivatyön arjessa yhteen kietoutuneita. Elämänkaari-toimijuuden näkökulma muistuttaa hoivatyön ajallisten kehysten päällekkäisyydestä ja liukuvuudesta. Menneisyyteen ja tulevaisuuteen suuntautuvan ajallisen orientaation huomioiminen auttaa ymmärtämään myös hoivatyön ruumiillisia ja affektiivisia ulottuvuuksia.

Toimijuuden ja ajallisten orientaatioiden yhteys

Aineiston analyysivälineenä käyttämämme Hitlinin ja Elderin (2007) toimijuuden ajallinen luokittelu konkretisoi teoreettiseksi viite-

kehukseksi valitsemiemme taloudellis-hallinnollisen ja relationaalis-prosessuaalisen ajallisen kehyksen välistä ristiriitaa hoivatyössä. Hoivan aika on kiinnittynyt yhteiskunnallisiin ja institutionaalisiin käytäntöihin (Fahlgren 2009). Näitä käytäntöjä organisoivilla kehyksillä – kuten ideologioilla ja ajallisilla orientaatioilla – on keskeinen rooli merkitysten muovaajina (Goffman 1986). Toiminta tapahtuu ihmisten välisissä tiloissa, joissa rakentuu ja välittyy merkityksiä. Sosiaalisia tilanteita jäsentävillä kehyksillä on tärkeä tehtävä merkitysten välittämisessä (ks. Goffman 1986; Utriainen 2004). Toiminta saa merkityksen näiden kehysten sisällä, ja kehysten muuttuminen tai rikkoutuminen muuttaa myös toimintaa. Hoivatyön erityisen luonteen unohtaminen uhkaa siten rikkoa sekä hoivatyön tekijöitä että hoivattavia suojaavia kehyksiä. Tämä satuttaa eniten kaikkein tarvitsevimpiä, haavoittuvimpia ja riippuvaisimpia.

Barbara Adamin (1995) mukaan esimerkiksi taiteilijat, hoivatyöntekijät ja palvelutehtävissä toimivat ovat työelämässä eriarvoisessa asemassa suhteessa niihin, joiden työ on kellotettavissa, ajallisesti pilkottavissa ja etukäteen ajoitettavissa. Hän huomauttaa, että tällainen epäsuhta voi kääntyä suureksi ongelmaksi tilanteessa, jossa standardoidun ja mitattavissa olevan ajan periaate on levinnyt myös sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä kasvatustyön kaltaisille aloille. Sandra Hardingia (1987) seuraten hän toteaa, että analysoimalla ajan ja tilan kompleksisuutta voimme tunnistaa vuorovaiikutuksellisuuden ja elämän ennustamattomuuden merkityksen (Adam 1995). Elämän kompleksisuutta ja ennakoimattomuutta pitäisikin Adamin mukaan arvostaa olemassa oloon liittyvänä tosiasiana, eikä ajatella sitä ahdinkona, josta on pyrittävä pois.

Myös Davis (2001; 1989) ja Bryson (2007) ovat yhtä mieltä siitä, että hoivatyötä tekevien organisaatioiden taloudellis-hallinnollinen rationaalisuus on ristiriidassa hoivarationaalisuuden kanssa. Bryson (2007) on myös todennut, että kontrastina työelämän taloudellis-hallinnolliselle ajalle, hoivatyön aika

on perustaltaan suhteellista, kontekstuaalista ja toisia ihmisiä huomioon ottavaan rationaalisuuteen pohjautuvaa. Myös aineistosta löytämämme temporaalisen toimijuuden eri muodot osoittavat, että hoivaraationaalisuus on ristiriidassa tehokkuuden vaatimusten ja mitattavissa olevien tulosten kanssa. Kun kysymme haastateltavilta, miten heidän työnsä heidän näkemyksensä mukaan poikkei muista töistä, moni nosti esille hoivatyön tulosten mittaamisen ja arvioimisen ongelmallisuuden.

”No tota se on just se, että se työn tulos ei ole konkreettisesti päivittäin mitattavissa. Että esimerkiks kuntouttavaa toimintaa voidaan mitata pitkällä aikavälillä, sen vaikuttavuutta. Mutta sekin mitataanko vaikuttavuutta, vai tuloksellisuutta, se niitten määrittely on jo lähtökohtaisesti aika ongelmallisia, ne on niin käsitteinä hataria. Sitte justinsa se että tää on työ, joka ei koskaan tuu valmiiks. Mää oon välillä heittäny ihan puoli leikillään, että tää on varmasti maailman epäkiitollisin homma.” N 14

Työn tehokkuuden ja tuottavuuden mittaamisen ongelmallisuudesta huolimatta myös hoivatyötä arvioidaan yhä enemmän standardoidun aikakäsityksen mukaisten mittareiden avulla (Adam 1995). Aikataulutaminen ja ajallinen orientaatio ei liity pelkästään kellottamiseen ja ajastukseen. Sitä käytetään ja kontrolloidaan resurssina ja se kertoo myös ajallemme ominaisista prioriteettijärjestyksistä.

Yksi merkittävä ammatillisen toimijuuden mielekkyyden kyseenalaistaja on aineistomme mukaan se, että hoivatyön johtaminen ja hallinnointi on yhä enenevässä määrin etäännytynyt työn arjesta. Johtavissa asemissa olevilla ei haastateltavien mukaan aina ole riittävää käsitystä työn tekemisen realiteeteista.

”Tulee semmosia saneluja niinkun et tää maailma ja ympäristö sanelee meille, miten me tehdään se työ ja ottaa sen tavallaan sen ylimääräsen sieltä vielä pois. Rauha tehdä työtä on häipynyt.” N 7

Ajallisten ristiriitojen huomiotta jäämistä hoivatyön hallinnoinnissa voidaan Anderssonin (2008) mukaan selittää työn hallinnon ja käytännön yhä syvemmällä toisistaan erottamisella. Tämän seurauksena hoivatyön hallinnointi keskittyy usein asiakkaita ja potilaita koskevien tehtävien määrittelyyn ja sivuuttaa työhön käytännössä kuluvan ajan enakoimattomuuden aiheuttamat ongelmat (emt.). Esimerkiksi Rasmussen (2004) on raportoinut norjalaisessa kotihoidon uudelleenorganisointia koskevassa tutkimuksessaan hoivatyöntekijöiden turhautumisesta tilanteissa, joissa he kokivat laadukkaan hoivan tarjoamisen mahdottomaksi ajan puutteen vuoksi. Tutkimuksen mukaan työntekijöiden kokemukset sivuutettiin selittämällä heidän ”välittävän liikaa” ja ”hoivaavan liian äidillisesti”, ja toimivan siten ”epäammatillisesti”. Näyttää siltä, että hoivatyön erityislaadun ja erityisesti ajallisten kehysten erilaisuuden unohtaminen voi johtaa ajanpuutteen kokemusten mitätöimiseen ja työntekijöiden perusteettomaan sukupuolistuneeseen ja henkilökohtaiseen syyllistämiseen. Työn intensivoitumisen mukanaan tuoma aikapula on kuitenkin yhteydessä myös teknologisiin, hallinnollisiin ja organisatorisiin käytäntöihin sekä ajallisen orientoitumisen tapoihin (Green 2006; Hitlin & Elder 2007). Käsitteemme ajasta vaikuttavat siten oleellisesti siihen, miten hahmotamme elämämme, millaisia valintoja teemme ja jätämme tekemättä.

Lopuksi

Tässä artikkelissa olemme analysoineet ajallisten orientaatioiden ja toimijuuden välisiä suhteita ja jännitteitä hoivatyön käytännöissä. Toimijuuden, ajallisten kehysten ja käytäntöjen käsitteitä käyttämällä olemme pyrkineet osoittamaan, millaisiin tilanteisiin uupumuksen ja toisaalta myös onnistumisen ja nautinnon kokemukset liittyvät hoivatyön käytännöissä. Analyysin tulokset osoittavat, että taloudellis-hallinnollinen käsitys ajasta

on riittämätön hoivatyötä jäsentävien ajallisten kehysten hahmottamiseen. Se asettaa hoivatyölle vaatimuksia, jotka ovat selvästi ristiriidassa hoivatyön relationaalis-prosessuaalisen ajan kanssa. Selviytyminen odottamattomista tilanteista voi tuottaa positiivisia kokemuksia ja edesauttaa ammatillista kasvua. Luovuutta ja innovatiivisuutta edellyttävä pragmaattinen toimijuus voi kuitenkin johtaa myös työntekijöiden omien tarpeiden laiminlyöntiin. Aineistossamme korostuivatkin tilanteet, joissa arkisen työn rytmin kiihtyminen on pakottanut hoivatyöntekijät pysyvästi ”veitsen terälle”.

Näyttää siltä, että sosiaali- ja terveydenhuollon tehostaminen sisältää epäsuoran vaatimuksen useiden työtehtävien yhtäaikaisesta suorittamisesta, mikä on ristiriidassa hoivatyön relationaalis-prosessuaalisen ajallisen kehysten kanssa. Jatkuva aikapaine voi pakottaa työntekijöitä tinkimään ammatillisista standardeistaan, erityisesti hoivan eettisistä periaatteista. Ammatillisen identiteettitoimijuuden näkökulmasta työn samanaikaiset vaatimukset yhtäältä vastavuoroisesta muista huolehtimisesta sekä tyynestä ja tarkkaavaisesta läsnäolosta ja toisaalta kyvystä huolelliseen raportointiin, kirjaamiseen ja työtehtävien ajallisen hallintaan voivat tuntua ylivoimaisista ja jopa epäinhimillisiltä odotuksilta hoivatyössä, joka on luonteeltaan ennakoimaton. Elämänkaaritoimijuuden näkökulma korostaa puolestaan hoivatyön relationaalisuutta ja ruumiillisuutta. Työhön liittyvä huolehtiminen ja myötäeläminen muistuttavat menneisyyden, tulevaisuuden ja nykyisyyden toisiinsa liittymisestä sekä ajallisten kehysten päällekkäisyydestä ja rajojen liukuvuudesta. Hoivatyön toimijuuden ymmärtäminen edellyttää siten erilaisten ajallisten orientaatioiden ristiriitaisuuden jäsentämistä.

Työelämän standardoidun ja mitattavissa olevan ajan normatiivisuutta on kritisoitu myös muissa tutkimuksissa. Sen on nähty johtavan työn luovan ja inhimillisen ulottuvuuden sivuuttamiseen (Adam 1995).

Haastateltaviemme kertomat kokemukset vähentyneistä mahdollisuuksista mielekkäältä tuntuvaan toimijuuteen ja työnsä riittävän hyvin hoitamiseen erilaisten ajallisten kehysten törmäyskurssilla tukevat väitettä inhimillisyyden unohtamisesta. Ne muistuttavat siitä, että ajan ja ajallisten kehysten merkitystä ei huomioida riittävästi hoivatyön käytännön, organisoinnin ja hallinnan tasoilla. Tämä antaa aiheutta kysyä, luoko nykyinen tehokkuuden painottaminen hoivatyöhön ajallisen kehysten, joka polkee hoivatyön ammatillista etiikkaa sekä hoivaajien että hoivattavien hyvinvointia vaarantavalla tavalla.

Pyrkimykset työn rationalisointiin ja tehostamiseen voivat tulla koetuiksi hoivatyössä sietämättömän raskaina vaatimuksina juuriksi, ettei työtä tehdä yksinomaan standardoidun, rationalisoidun ja mekanisoidun teollisen työajan mukaisesti, vaan samanaikaisesti myös toisenlaisten ajallisten kehysten sisällä. Ajan synkronointi tapahtuu suhteessa hoivattaviin, läheisiin, työn kenttään ja yhteiskuntaan, jossa työntekijät elävät ja työskentelevät. Haastateltavien esiin nostamat rytmiristiriidat kertovat yksilötasoa yleisemmistä toimijuutta muovaavista ajallisiin kehyksiin kiinnittyvistä ristiriidoista. Hoivatyön ajallisissa jännitteissä on siten kyse paljon suuremmasta joukosta työelämää koskevia sosiaalisia käytäntöjä.

Taloudellis-hallinnollisen aikakehysten ylivalta muovaa näkemyksiämme, ajatuksiamme, kokemuksiamme ja toimijuuttamme kaikilla elämänalueilla. Yhteiskuntatieteilijöiden tehtävä on löytää tapoja jäsentää ajan kompleksisuutta, kuten hoivan relationaalis-prosessuaalisen ajan ja yhteiskuntaamme dominoivan taloudellis-hallinnollisen ajan yhteen-törmäyksiä ja rytmiristiriitoja. Ajan kontrolloiminen on syvään juurtunut käytäntö, joka määrittelee rytmiamme ja vaikuttaa mahdollisuuksiimme ja tapoihimme toimia. Ajan ulottuvuuksien analysoiminen on siten paitsi teoreettisesti kiinnostavaa, myös tärkeä elämänpoliittinen ja strateginen teko.

Kirjallisuus

- Adam, B. (2001) *When Time is Money: Contested Rationalities of Time and Challenges to the Theory and Practice of Work*. Working Paper Series, Paper 16: Cardiff University.
- Adam, B. (1995) *Timewatch: the social analysis of time*. Cambridge: Polity Press.
- Adkins, L. (2009) *Sociological Futures: From Clock Time to Event Time*. *Sociological Research Online* 14 (4), 21.10.2010. [online] <http://www.socresonline.org.uk/14/4/8.html>. Luettu 11.9.2011.
- Andersson, K. (2008) *The Neglect of Time as an Aspect of Organising Care Work*. Teoksessa S. Wrede, L. Henriksson, H. Host, S. Johansson & B. Dybbroe (toim.) *Care work in crisis: reclaiming the Nordic ethos of care*. Lund: Studentlitteratur, 341–361.
- Baines, D. (2006) *Staying with People Who Slap Us Around: Gender, Juggling Responsibilities and Violence in Paid (and Unpaid) Care Work*. *Gender, Work and Organization* 13 (2), 129–151.
- Berger, P. L. (1967) *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. Garden City, N.Y.: A Doubleday Anchor book.
- Bourdieu, P. (1977) *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge studies in social anthropology; 16.
- Bryson, V. (2007) *Gender and the politics of time: feminist theory and contemporary debates*. Bristol: Policy Press.
- Bryson, V. & Deery, R. (2010) *Public policy, "men's time" and power: The work of community midwives in the British National Health Service*. *Women's Studies International Forum* (33) 2, 91–98.
- Davies, K. (2001) *Responsibility and daily life. Reflections over timespace*. Teoksessa J. May & N. Thrift (toim.) *Timespace: geographies of temporality*. London: Routledge, 133–148.
- Davies, K. (1996) *Capturing women's lives: A discussion of time and methodological issues*. *Women's Studies International Forum* 19 (6), 579–588.
- Fahlgren, S. (2009) *Discourse analysis of a child-care drama: Or the interfaces between paradoxical discourses of time in the context of social work*. *Time & Society* 18 (2–3), 208–230.
- Finch, J. & Groves, D. (toim) (1983) *Caring; a Labor of Love*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Fine, M. D. (2007) *A caring society? Care and the dilemmas of human service in the twenty-first century*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Flaherty, M. G. (2003) *Time Work: Customizing Temporal Experience*. *Social psychology quarterly* 66 (1), 17–33.
- Foucault, M. [1976] (1998) *The History of Sexuality Vol. 1*. London: Penguin Books.
- Gherardi, S. (2006) *Organizational knowledge: the texture of workplace learning*. Malden: Blackwell.
- Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Gilligan, C. (1982) *In a Different Voice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Goffman, E. (1986) *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Green, F. (2006) *Demanding Work: The Paradox of Job Quality in the Affluent Economy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Harding, S. (1987) *Is There a Feminist Method?* Teoksessa S. Harding (toim.) *Feminism and Methodology: Social Science Issues*. Bloomington: Indiana University Press, 1–14.
- Heikkilä, M., Kautto, M. & Teperi, J. (2005) *Julkinen hyvinvointivastuu sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Heinämaa, S. (1996) *Ele, tyyli ja sukupuoli: Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskala, R. (2000) *Toiminta, tapa ja rakenne. Koh-ti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Held, V. (2006) *The Ethics of Care: Personal, Political and Global*. Oxford: Oxford University Press.
- Henriksson, L. & Wrede, S. (2008) *Care Work in a Context of a Transforming Welfare State*. Teoksessa S. Wrede, L. Henriksson, H. Host, S. Johansson & B. Dybbroe (toim.) *Care work in crisis: reclaiming the Nordic ethos of care*. Lund: Studentlitteratur, Lund, 131–152.
- Hitlin, S. & Elder, G. H., Jr. (2007) *Time, Self, and the Curiously Abstract Concept of Agency*. *Sociological Theory* 25 (2), 170–191.
- Hochschild, A. R. (2003) *The commercialization of intimate life: notes from home and work*. Berkeley: University of California Press.

- Hochschild, A. R. (1983) *The managed heart: commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Järnefelt, N. & Lehto, A.-M. (2002) *Työhulluja vai hulluja töitä? Tutkimus kiirekokemuksista työpaikoilla*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Julkunen, R. (2006) *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, R. (2004) *Hyvinvointipalvelujen uusi politiikka*. Teoksessa L. Henriksson & S. Wrede (toim.) *Hyvinvointityön ammatit*. Helsinki: Gaudeamus, 168–186.
- Knijn, T. (2000) *The Rationalized Marginalization of Care: Time is Money, Isn't it?* Teoksessa B. Hobson (toim.) *Gender and citizenship in transition*. Basingstoke: Macmillan, 201–219.
- Lehto, A.-M. (2006) *Työpaineet ja kiirekokemukset*. Teoksessa A. Lehto, H. Sutela & A. Miettinen (toim.) *Kaikilla mausteilla: artikkeleita työolotutkimuksesta*. Tilastokeskuksen tutkimuksia 244. Helsinki: Tilastokeskus, 249–272.
- Lehto, A.-M. & Sutela, H. (2008) *Työolojen kolme vuosikymmentä : työolotutkimusten tuloksia 1977–2008*. Tilastokeskuksen tutkimuksia 146. Helsinki: Tilastokeskus.
- McNay, L. (2000) *Gender and Agency. Refiguring the subject in feminist and social theory*. Cambridge: Polity Press.
- Merleau-Ponty, M. (2010) *Institution and Passivity: Course Notes From the Collège de France (1954–1955)*. Northwestern University Press.
- Noddings, N. (1984) *Caring: a feminine approach to ethics & moral education*. Berkeley: University of California Press.
- Pandolfi, M. (1990) *Boundaries inside the body: Women's sufferings in Southern Peasant Italy*. *Culture, medicine and psychiatry* 14 (2), 255–273.
- Rasmussen, B. (2004) *Between Endless Needs and Limited Resources: The Gendered Construction of a Greedy Organization*. *Gender Work and Organization* 11 (5), 506–525.
- Ronkainen, S. (1999) *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rose, H. (1983) *Hand, Brain, and Heart: A Feminist Epistemology for the Natural Sciences*. *Signs* 9 (1), 73–90.
- Sabelis, I. (2001) *Time Management: Paradoxes and patterns*. *Time & Society* 10 (2–3), 387–400.
- Tronto, J. C. (1993) *Moral boundaries: a political argument for an ethic of care*. New York: Routledge.
- Tuomela, R. (2002) *The philosophy of social practices: A collective acceptance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Utriainen, T. (2004) *Suojaavat kehykset ja alaston kärsimys*. Teoksessa M. Honkasalo, T. Utriainen & A. Leppo (toim.) *Arki satuttaa: kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino, 226–252.
- Waerness, K. (1984) *The Rationality of Caring*. *Economic and Industrial Democracy* 5 (2), 185–211.
- Ylöstalo, P., Heikkilä, A., Suurnäkki, T., Andersson, B., Vuoriluoto, I., Pekka, T. & Marttila, O. (2010) *Kunta-alan työolobarometri 2009*. Helsinki: Työturvallisuuskeskus.

Liitetaulukko. Taulukko haastateltavista

	Ammatti	Työpaikka	Ikä , sukupuoli	Työkokemus (vuotta)
1	Psykiatrinen sairaanhoitaja	Psykiatrinen klinikka	52, nainen	30
2	Sosiaalityöntekijä	Psykiatrinen avo-osasto	61, nainen	25
3	Lähi- ja ensihoitaja	Sairaankuljetus	27, mies	2,5
4	Mielenterveyshoitaja	Psykiatrinen avo-osasto	51, nainen	30
5	Sairaanhoitaja	Neurologinen kuntoutusosasto	37, mies	12
6	Lähihoitaja	Kotipalveluyksikkö	52, nainen	5
7	Lastentarhanopettaja	Päiväkoti	44, nainen	18
8	Lastentarhanopettaja	Päiväkoti	45, nainen	19
9	Sairaanhoitaja	Vanhusten palvelutalo	53, nainen	30
10	Terveystenhoitaja	Vanhusten palvelutalo	58, nainen	30
11	Sairaanhoitaja, osastonhoitaja	Vanhusten palvelutalo	38, nainen	10
12	Sosionomi	Päiväkoti	27, nainen	2
13	Sairaanhoitaja	Pediatrinen teho-osasto	45, nainen	25
14	Sairaanhoitaja	Akuutti kuntoutusosasto	29, nainen	7
15	Sosionomi	Päiväkoti	33, nainen	8
16	Lähihoitaja	Vanhusten palvelutalo / krooninen hoito	30, nainen	8
17	Sosionomi	Kotipalveluyksikkö	36, nainen	8
18	Sairaanhoitaja, osastonhoitajan apulainen	Akuutti kuntoutus-osasto	53, nainen	30
19	Sairaanhoitaja	Kotipalveluyksikkö	45, nainen	12
20	Lähihoitaja	Kotipalveluyksikkö	50, nainen	1
21	Sairaanhoitaja	Vanhusten hoivaosasto	27, nainen	5
22	Sairaanhoitaja / terveydenhoitaja	Kotipalveluyksikkö	25, nainen	2
23	Lastentarhanopettaja	Päiväkoti	45, nainen	20
24	Lastentarhanopettaja	Päiväkoti	35, nainen	10
25	sairaanhoitaja	Tutkimus- ja kehittämistoiminta	43, nainen	20